

## JEDAN DO SADA NEPOZNAT PRIJEVOD II PJEVANJA VERGILIJEVE ENEIDE

U svom poznatom radu *Vergilije kod Hrvata* (Ljetopis JAZU, sv. 44 za godinu 1930/31.), naveo je Vladoje Dukat sve prevodioce koji su kod nas prevodili Vergilijeva djela. Još opširnije o prevodiocima Vergilijevih djela govori se u poznatom udžbeniku *Pregled rimske književnosti*, str. 331 (Budimir-Flašar, Beograd 1963).

Pošto je nedavno pronađen rukopis jednog prevoda za koji nije znao ni Vladoje Dukat, ni M. Budimir, ni M. Flašar, to ćemo se ovdje osvrnuti na ovaj do sada nepoznati prevod.

U biblioteci Male braće (OFM) u Dubrovniku nalazi se u rukopisu desetercem prepjevano drugo pjevanje Vergilijeve Eneide, a prevodilac je nepoznat.<sup>1</sup> Na kraju rukopisa stoji datum 27. IV 94 (Rukopis 891 i 892).

Drugo pjevanje Eneide bilo je oduvijek privlačno za prevodioce, pa ga je desetercem prevodio i Jovan Hadžić i Vuk Marinković. Bilo bi za nauku korisno kad bi se moglo saznati ko je autor ovog prevoda. U svakom slučaju prevodilac je bio dobar latinist i ujedno dobar poznavalac naših narodnih pjesama, pa je stoga i mogao vrlo vješto pretakati Vergilijeve heksametre u naš deseterac.

Da bismo mogli dati sud o ovom prevodu, navest ćemo nekoliko poznatih odlomaka pa ćemo ih usporediti sa drugim prevodima.

Početak II pjevanja kod Vergilija glasi ovako (II, 1—6)<sup>2</sup>:

Conticuere omnes intentique ora tenebant.  
inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:  
„infandum, regina, iubes renovare dolorem,  
Troianas ut opes et lamentabile regnum  
eruerint Danaï, quaeque ipse miserrima vidi  
et quorum pars magna fui.

---

<sup>1</sup> Na ovaj prevod upozorio me dr. Željko Puratić, te mu se ovom prilikom najljepše zahvaljujem.

<sup>2</sup> *Publije Vergilije Maron*, priredio Martin Kuzmić, Zagreb 1926.

Naš nepoznati prevodilac transponira ovako:

Svikolici mučki i pažljivo  
Stoje. Zatim ovako Eneja  
Sa visine svog divana poče:  
Neviđenu hoćeš, o kraljice,  
Jadnu b'jedu da ti opetujem,  
Pričajući kako Grci carstvo  
I moć tužnu rasuše Trojancim,  
Te što i sam tad uoči mnogo  
I u djelu mnogom bijah jadan.

Ovaj isti odlomak u prevodu Jovana Hadžića glasi:

Svi oko sada umukoše,  
I zijahu na njeg ukočeni,  
A Eneas s visoka prestola  
Vako stade njima besediti:  
Ah! Kraljice, ti m'obnovi bolju,  
O kojoj bi volio ćutiti.  
Kako blago Danai Trojansko,  
I plačevno carstvo oboriše,  
I koje sam žalosti vidio,  
I sam što sam dosta prepatio.<sup>3</sup>

Vidimo da Jovan Hadžić malo vodi računa o Vergilijevom tekstu i glavni mu je cilj da oponaša naše narodne pjesme. Iz narodnih pjesama preuzima čitave stihove, napr.

Vako stade njima besediti  
.....  
I koje sam žalosti vidio  
I sam što sam dosta prepatio.

Naš nepoznati prevodilac vjerno se držao Vergilijeva originala i za sve latinske izraze inventivno je pronašao adekvatne riječi i sve to u deseterac uklopio. Moglo bi se čak reći da je peti i šesti stih bolje i tačnije preveden nego kod Maretića<sup>4</sup> i Klaića.<sup>5</sup>

Naime Maretić prevodi:

Kakve l' grozote vidjeh, u kojih,  
Bijah upleten dobráno.

(Biti upleten u nešto, značilo bi da se to dogodilo slučajno ili pod uticajem nekih vanjskih faktora).

Klaić započinje prvi stih drugog pjevanja pomalo arhaičnom, ali snažnom i plastičnom poredbom:

Mramorkom umuknu svi .....

<sup>3</sup> *Djela Jovana Hadžića*, knjiga I, str. 160—164.

<sup>4</sup> Dr Tomo Maretić: *Djela P. Vergilija Marona*, Zagreb 1932.

<sup>5</sup> Bratoljub Klaić: *Eneida*, Zagreb 1970.

Poznati odlomak o gradnji drvenog konja, Vergilije opisuje ovako (II, 13—16):

... Fracti bello fatisque repulsi  
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,  
instar montis equum divina Palladis arte  
aedificant sectaque intexunt abiete costas:

Ove stihove naš nepoznati prevodilac transponira ovako:

... Grčke vođe bojem  
Iznemogli, od Bogova svojih  
Zapušteni pri opsadi grada,  
Kroz toliko prošlih godinica,  
Konja grade ko brdo golema,  
Po savjetu Božice Minerve,  
Rebrenice od jelike grade.

Iste stihove Jovan Hadžić prepjevava ovako:

Kad se jako vojvode Danajske  
Mnogoljetnim ratom izmučiše,  
I po sreći odbieni biše,  
Onda ti ij Pallada umudri:  
Grade konja božanskom veštinom,  
Grade konja kano i planinu;  
Elu režu, te mu rebra prave,  
I zgodno ij oko njeg' sklapaju.

Hadžić se ni ovdje ne drži Vergilijeva izvora, ali mu se mora priznati da je uspio svoj prevod prilagoditi „načinu junački Srbski pesama“. Moglo bi se ovdje prigovoriti trećem stihu koji je vrlo dvosmislen.

I po sreći odbieni biše.

Umjesto sreća mogao je napisati *sudba* ili *kob* i time bi se izbjegla svaka nejasnoća i kontradiktornost.

Ova poznata četiri Vergilijeva stiha Klaić prevodi ovako:

Slomljeni dugačkim ratom i nemoćni protiv sudbine,  
danajski vođe, kad mnoga im zalud uminuše ljeta,  
s pomoću Palade višnje golema sagradiše konja  
nalik na brdinu neku, a bjese od jelova drva.

Svi navedeni prevodioci zorno dočaravaju veličinu sagrađenog konja i upoređuju ga sa brdom, ili sa brdinom, ili sa planinom.

Potrebno je ovdje napomenuti da je naš nepoznati prevodilac naročito lijepo preveo Vergilijev šesnaesti stih. Tu je nadmasio sve prevodioce, pa čak i Maretića. Naš prevodilac kaže:

Rebrenice od jelike grade

Ova lijepu i živopisnu riječ prevodilac je uzeo iz narodne arhitekture gdje se i danas duga građa upotrebljava za rebrnice, a kraća za lastavice. Vrlo lijepo ovdje zvuči i riječ *jelika*, koja sama po sebi označava stablo velike visine (cf. crnogorsku narodnu pjesmu: Jest velika ko jelika).

Ako uporedimo prevod šesnaestog stiha kod Maretića i kod Klaića, vidimo da je Maretić ostao vjerniji originalu.

Maretić: ..... od jele mu istešu rebra.  
Klaić: ..... a bješe od jelova drva.

U narodnom i u književnom jeziku *jelovo drvo* je ono što se upotrebljava za gorivo, a jelova građa ili jelova daska je izraz koji se upotrebljava u narodnoj i u urbanoj arhitekturi.

Poznat je Vergilijev odlomak u kojem Laokoont upozorava lakovjerne i naivne Trojance (II, 40—44; 48—49):

Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva,  
Laocoon ardens summa decurrit ab arce  
et procul „o miseri, quae tanta insania, cives?  
creditis avectos hostes aut ulla putatis  
dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?  
.....  
aut aliquis latet error: equo ne credite Teucri.  
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.“

Naš nepoznati prevodilac prepjevava ovako:

Tad najprvi Laokont pred svima,  
Za njim mnoštva dosta, brz' silazi  
Sa visine branika, te više  
Iz daljega: o građani b'jedni,  
Zašto tako ludujete, ili  
Da odoše zar mislite vrazi?  
Il' darovi Grka prosti da su  
Sve prevare? Tak' Ulisa poznate?  
.....  
O Trojanci, ne vjerujte konju.  
Štograd bilo, ja se pravo plašim  
Grka i svih njihovih darova.

Jovan Hadžić prevodi ovako:

'Vako poče jošte izdaleka:  
Čuete li vi bedni građani?  
Kakva vas je ludost zaniela?  
Vi mislite dušmani odoše?  
Il mislite, da i koi dari  
Od Danaa esu bez prevare?  
.....  
Oj Teukri! konju ne vjerujte!

A i bilo što mu goder drago,  
 Ja se bojim Danajska naroda,  
 I kad dare oni nama daju.

Može se slobodno reći da je Hadžić ovdje briljantno prepjevao. Nije se mnogo udaljio od originala, a sadržaj je potpuno uklopio u duh naših epskih pjesama.

(Naročito snažno zvuče izrazi: bedni građani, ludost zaniela, dušmani odoše.)

Naš nepoznati prevodilac u ovom odlomku držao se strogo originala i nastojao da prevodi *ad litteras*. Stoga je ovaj odlomak dosta kruto preveden. U svakom slučaju obrazovaniji čitalac, dat će prednost ovakvom prevodenju, dok će za širu publiku Hadžićev prevod biti privlačniji.

Ovaj isti odlomak u Klaićevu prevodu glasi:

No tada sa visoke kule  
 mnoštvu silnom na čelu Laokoont dotrča bijesan  
 vičući iz daljine: „O jadnici, jeste li ludi,  
 mislite valjda da dušman put Grčke na lađama plovi,  
 ili da išta Danajci bez primisli daruju neke.  
 Tako zar Uliksa znate? .....

.....  
 Trojanci, o prezrite konja,  
 kakvi su da su, ja strepim od danajskih sviju darova.

Ne znamo zašto je prevodilac ovdje Vergilijev izraz *Laocoon ardens* preveo *Laokoon dotrča bijesan*. Ovakav atribut daje se obično životinjama (cf. narodnu poslovicu: Bijesnu vuku kratka trka).

Mnogo ljepše bi zvučilo da je Klaić uzeo riječ *uzbuđen* ili *uzrujan*

Isto tako vrlo je rijedak i neuobičajen izraz *bez primisli*. Moglo bi se reći *bez prevare* ili *bez lukavstva*.

Ako je Klaićev prevod trebalo „još više približiti današnjem čitaocu“,<sup>6</sup> onda je bilo potrebno izbjegavati arhaične i knjiške izraze.

Vergilije ovako opisuje dolazak dviju zmija sa otoka Teneda (II, 203—211):

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,  
 horresco referens, immensis orbibus angues  
 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt:  
 pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque  
 sanguineae superant undas, pars cetera pontum  
 pone legit sinuatque immensa volumine terga.  
 fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant  
 ardentisque oculos suffecti sanguine et igni  
 sibila lambabant linguis vibrantibus ora.

<sup>6</sup> Bratoljub Klaić: o. c. (*Pro domo sua*, str. 396).

Naš nepoznati prevodilac ovako prepjevava ovaj odlomak:

Kada eto (pričati se ježim)  
 Dvije zmiје s Teneda spremljene,  
 Na kolute vijaju se strašne,  
 Pliju jako tihanijem morem,  
 Obe skupa primiču se kraju.  
 Iznad mora sprednje strane nose,  
 A glavama vitlaju po zraku:  
 Zadnja strana površinom plije,  
 Repovima izvijaju silnim.  
 Zmiје buče, pjene silovito,  
 Već se kraja eto dovinuše,  
 Oganj i krv siplje im iz oči,  
 Jezičine plaze uprav grdne,  
 Te ti njima gubičine ližu.

Isti ovaj odlomak u prepjevu Vuka Marinkovića glasi ovako:<sup>7</sup>

A to idu (drkćem kad se setim)  
 od Teneda po tihome moru  
 strašno s' vijuč do dve grdne zmiје,  
 polegajuć ka bregu se pašte.  
 Persi im se iz talasa dižu,  
 kresta im se nad vodom krvavi,  
 drugo tijelo po moru poleglo,  
 napred sukti krugom prevelikim.  
 Penući se pred njim šušti more,  
 i već su se na suvo popele,  
 oči krvlju podbule i ognjem,  
 cikajući šiba jezik čeljust.

Teško bi bilo odlučiti koji je prepjev uspjeliji. Marinković je prepjevao na početku 19. vijeka, a naš nepoznati prevodilac na kraju 19. vijeka, Stoga je ovaj prepjev našem savremenom jeziku bliži. Marinković ima nekoliko arhaičnih izraza (persi, pašte), ali to ne umanjuje vrijednost ovom prepjevu. Marinković ne upotrebljava augmentative koji bi ovdje bili neophodni. Naš nepoznati prevodilac navodi dva (jezičine, gubičine). U Mareticevu prevodu nema augmentativa, dok kod Klaića imamo dva (zmijurine, vatruština).

Moglo bi se ovdje reći da je kod Marinkovića posljednji stih najslabiji (cikajući šiba jezik čeljust).

Zanimljivo bi bilo ovdje uporediti kako je ko preveo 207—208 stih:

.....pars cetera pontum  
 pone legit sinuatque inmensa volumine terga.

<sup>7</sup> Dr M. Budimir — Dr Miron Flašar: *Pregled rimske književnosti*, Beograd 1963, str. 329—331.

Marinković: Drugo tijelo po moru poleglo  
 Maretić: .....a ostali dio im more  
 Ostavlja za sobom leđa u zavoje goleme vijuč.  
 Klaić: .....dok im se ostalo tijelo po pučini za  
 njima vlači.

Sva tri prevodioca prevode doslovce (drugo tijelo, ostali dio, ostalo tijelo). Ovakvo prevođenje može da nas dovede do nejasnoće i do dvosmislenosti (kao da se zmija sastoji od dva tijela!?).

Naš nepoznati prevodilac preveo je malo slobodnije, ali smisao potpuno odgovara duhu našeg jezika:

Zadnja strana površinom plije,  
 Repovima izvijaju silnim.

Da je naš nepoznati prevodilac pod jakim utjecajem narodne poezije potvrđuju stihovi:

Zmije buče, pjene silovito,  
 Već se kraja eto dovinuše,  
 Oganj i krv siplje im iz oči  
 (cf. opis Šarca u narodnoj poeziji).

Ovako Vergilije opisuje uvođenje konja u Troju (II, 234—245):

Dividimus muros et moenia pandimus urbis.  
 accingunt omnes operi pedibusque rotarum  
 subiciunt lapsus et stuppea vincula collo  
 intendunt. scandit fatalis machina muros.  
 feta armis. pueri circum innuptaeque puellae  
 sacra canunt funemque manu contingere gaudent.  
 illa subit mediaeque minans inlabitur urbi.  
 o patria, o divum domus Ilium et incluta bello  
 moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae  
 substitit atque utero sonitum quater arma dedere:  
 instamus tamen inmemores caecique furore  
 et monstrum infelix sacrata sistimus arce.

Naš nepoznati prevodilac transponira ovako:

Obaramo zidine od grada,  
 Tvrđe jake otvaramo usput.  
 Svak se posla tog veselo hvata  
 Pod noge se konju kola meću,  
 A vješa se o grad mu konope:  
 Taj zlokobni gorostas ulazi  
 U grad, prepun oružane vojske:  
 Naokolo obojega spola  
 Djeca pjesme začinjaju svete,  
 Raduju se samo konop krenut.  
 Naprijed ide taj gorostas strašni  
 Usred grada namješta se rado.

Rode, Trojo, prijestolje Bogova,  
 I Trojanski zidi bojem časni!  
 Četir puta u vratima usta,  
 Četir puta u toj utrobini  
 Začuje se odjeka oružja:  
 Ne pazeći rad sljedimo dalje  
 Začarani u ludilu svome.  
 Unosimo u grad neman svetu.

Vuk Marinković transponira ovako:

Grad s otvara, ruše se zidovi,  
 svi pomažu, podmetnuše valjke,  
 zategoše na vratu mu uže;  
 pa ga vuku punog oružija.  
 Oko njega devojčice s decom,  
 svete pesme pojeći grabe se,  
 koje će pre dodirnuti uže,  
 a on će nam svima glave doći.  
 O ti moje milo otečestvo,  
 gdi toliki dosad bogi biše:  
 ratom slavni grade Dardanida,  
 zlo preteći ulazi u tebe.  
 Četir puta zape na kapiji,  
 četir puta zaječa oružje  
 u prostranoj šupljini trbua;  
 al' mi slepi od teška besnila,  
 na sve ništa to i ne pazimo,  
 nasred grada s nesrećom stadosmo.

Vergilijev izraz: .....pedibusque rotarum

subiciunt lapsus .....

Maretić prevodi: podmetnu pod noge konju točkove hitre

Klaić prevodi: klizaljke među pod konja

Marinković prevodi: podmetnuše valjke

Naš nepoznati prevodilac: pod noge se konju kola među.

Poznato je da se klizaljke upotrebljavaju u planinskim predjelima za prevoz po ledu i po snijegu. Prilikom uvođenja konja u Troju nije bilo poledice pa klizaljke nisu bile potrebne. Kod nas su se steći od kamenoloma do groblja prevozili pomoću drvenih oblica i pomoću drvenih valjkova. Stoga bi bilo bolje da je Klaić izbjegao riječ *klizaljke*.

Vergilijev izraz *fatalis machina* Maretić i Klaić prevode doslovce, a naš nepoznati prevodilac kaže *zlokobni gorostas*.

Vergilijev izraz: *monstrum infelix* Maretić prevodi *grdoba strašna*, Klaić *neman zlokobna*, a naš nepoznati prevodilac *neman sveta*.

Ako uporedimo prepjev Vuka Marinkovića s prepjevom našeg nepoznatog autora, vidjet ćemo veliku razliku. Marinković se ne drži originala, nego slobodno improvizira podražavajući stil naših narodnih pjesama. Navodeći odlomke Marinkovićevih prepjeva, autori *Pregleda rimske književnosti* kažu:

„Ovaj opis — iako ne može da reprodukuje bogatu konciznost Vergilijevih opisa i njegovu osobenu pesničku dikciju — ipak nam dočarava nešto od Vergilijeve pripovedačke veštine pune snage i dramatičnosti“ (Budimir—Flašar: *Pregled rimske književnosti*, str. 330).

Za našeg nepoznatog prevodioca moglo bi se reći da često uspijeva dočarati Vergilijevu pripovjedačku vještinu i bogatu konciznost Vergilijevih opisa.

Ovako Vergilije opisuje razbojište u Troji (II, 364—369):

plurima perque vias sternuntur inertia passim  
 corpora perque domos et religiosa deorum  
 limina. nec soli poenas dant sanguine Teucri:  
 quondam etiam victis redit in praecordia virtus  
 victoresque cadunt Danaei. crudelis ubique  
 luctus, ubique pavor et plurima mortis imago.

Naš nepoznati prevodilac ovako prepjevava ovaj odlomak:

Mrtvih leži ni broja se ne zna  
 Po putima, kućam i hramima.  
 Nu ne leže mrtvi sve Trojanci;  
 Gdjekada se i kod samih sužnja  
 Hrabrost prene u srcima bolnim,  
 I Grka je popadalo mnogo:  
 Svud žalosno kukanje se čuje,  
 Svuda strava, svud smrt motriš raznu.

Klaić prevodi ovako:

svuda po cestama leže mrtvaci bez oružja svoga,  
 kuće su leševa pune i hramovi bogova višnjih.  
 Ali se ne lije samo trojanska krvca u boju,  
 hrabrost se katkada javlja i u srcu svladanog stvora,  
 pa i Danajci ginu. A svud se razastire vapaj,  
 svuda caruje strepnja i smrt u oblicima mnogim.

Upoređujući ova dva prevoda mogli bismo reći da se Klaić više udaljio od Vergilijevog originala nego naš nepoznati prevodilac. Bolji je izraz *po putima* nego Klaićev *po cestama*.

Mnogo je prirodnije: *Svud žalosno kukanje se čuje*, nego Klaićevo:

*A svud se razastire vapaj.*

Pri kraju drugog pjevanja Vergilije ovako opisuje oproštajne Kreuzine riječi (II 776—784):

„Quid tantum insano iuvat indulgere dolori,  
 o dulcis coniunx? non haec sine numine divum  
 eveniunt; nec te comitem hinc portare Creusam  
 fas aut ille sinit superi regnator Olympi.  
 longa tibi exilia, et vastum maris aequor arandum;  
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva  
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris;  
 illic res laetae regnumque et regia coniunx  
 parta tibi. lacrimas dilectae pelle Creusae:

Naš nepoznati prevodilac ovako prevodi ovaj odlomak:

Zašto tako jadat uzaludno  
 Druže dragi? Ove stvari nijesu  
 Bez Bogova propuštenja svetog:  
 Niti udes nit gospodar neba  
 Dozvolit će da izvedeš tvoju  
 Igda dragu Kreuzu odavle.  
 Ti progonstva proživljećeš mnoga,  
 Prebrodićeš prostrana ti mora  
 I stignućeš k Talijanskom kraju,  
 Gdje se Tibar u tihanu teku  
 Šeće, polja natapajuć gojna.  
 Tamo ti je zajamčena sreća,  
 Tamo naćeš napredak i carstvo,  
 Pak i ženu, samog kralja kćerku,  
 Već ne jadaj za Kreuzom dragom.

Kao i uvijek naš nepoznati prevodilac ne udaljavajući se od originala i ne praveći nikakve improvizacije, uspijeva da pogodi smisao svake riječi i svakog stiha. On ni ovdje ne pravi nikakve kovanice, niti upotrebljava knjiške ni arhaične izraze. Prevodilac uspijeva da prepjev bude jednostavan i jasan, a da se Vergilijev original nimalo ne okrnji.

Da bismo mogli provjeriti vrijednost prevedenog odlomka, napraviti ćemo nekoliko upoređenja sa Maretićevim i Klaićevim prevodom. Maretić:

Tad mi progovori ona i tješit me stane ovako:  
 Kako ti hoće se, mili o mužu, predavat se tuzi  
 Golemoj? bez volje to se ne događa bogova višnjih.  
 Nije suđeno tebi, Kreuzu da vodiš odavde,  
 Takođe kralj ti Olimpa ne dopušta višnjeg.  
 Dugo ćeš bezdoman biti po širokih pučinah ploveć.  
 U zemlju Hespersku doć ćeš, u kojoj Lidijski Tiber  
 Sporijem talasima po rodnijem njivama teče;  
 Tamo te čeka veselje i kraljevstvo, kraljevskog roda  
 Čeka te žena; nemoj za ljubljenom plakat Kreuzom,

Klaić:

„Predragi mužu, o zašto toliko mi tuguješ silno,  
ništa se ne zbiva to bez odredbe bogova višnjih.  
Ne možeš sa sobom vodit odavde ženu Kreuzu,  
to ti ne dopušta sudba ni vladar visokog neba.  
Dugo ćeš beskućnik biti i morima šarati brazde,  
dokle u Hespersku zemlju ne dospiješ jednoga dana  
gdjeno se Tiber polako po plodnim po poljima valja.  
Tamo veselje te čeka i žena od kraljevske krvi,  
tamo te kraljevstvo čeka. I nemoj tugovat zbog mene!

Moglo bi se ovdje reći da je kod Maretića upitna rečenica u drugom stihu neprirодно i usiljeno komponirana. Istu tu rečenicu Klaić je bolje prilagodio savremenom jeziku. Potpuno je neprirодna Maretićeva kovanica *b e z d o m a n*. Mnogo je bolji i adekvatniji Klaićev izraz *b e s k u ć n i k*. S druge strane Klaiću bi se moglo zamjeriti na izrazu *morima šarati brazde*. Stoga bi ovdje bilo najbolje da se polovica stiha uzme od Klaiće, a polovica od Maretića. Takvom kombinacijom dobili bismo lijep i razumljiv stih:

Dugo ćeš beskućnik biti po širokih pučinah ploveć.

Ovdje je naš nepoznati prevodilac nadmašio i Maretića i Klaića prepjevavši ovako:

Ti progonstva proživljećeš mnoga,  
Prebrodićeš prostrana ti mora!

I Maretić i Klaić prevode doslovce *Hespersku zemlju*, dok naš nepoznati prevodilac i to pojednostavljuje i približava nivou prosječnog čitaoca, te kaže:

I stignućeš k Talijanskom kraju.

Posljednji stihovi ovog pjevanja kod Vergilija glase ovako (II, 795—804):

sic demum socios consumpta nocte reviso.  
Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum  
invenio admirans numerum, matresque virosque,  
collectam exilio pubem, miserabile vulgus.  
undique convenere, animis opibusque parati,  
in quascumque velim pelago deducere terras.  
iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae  
ducebatque diem, Danaique obsessa tenebant  
limina portarum, nec spes opis ulla dabatur:  
cessi et sublato montes genitore petivi.

Naš nepoznati prevodilac transponira ovako:

Kad noć mine napokon se vratim  
K drugovima i začuđen tamo  
Ja nalazim veliku množinu  
Pridošlijeh novijeh drugova.  
Tu majaka i muževa raznih  
I mladosti na b'jeg pripravljene,

Te naroda drobnoga u b'jedi,  
 Sve da vodim kudgod meni drago  
 Preko mora u neznane zemlje.  
 Već Danica iznad Ide skoči,  
 Puče zora lijep danak svane.  
 Vrata Troje ograđena drži  
 Grčki narod u opsadi tvrdoj,  
 Nit ikoje uzdanje u pomoć  
 Već se pruža s koje bilo strane.  
 Zdvojno pustih, te uz brdo odoh  
 Krkačice noseć oca svoga.

Oponašanje narodnih pjesama naročito je uočljivo u stihovima:

Već Danica iznad Ide skoči,  
 Puče zora lijep danak svane.

Iako je ovo uzeto iz narodne poezije, ipak je sačuvan izvorni smisao, Na ovom mjestu Maretić je preveo:

Iz vrhova Ide pomaljat se Danica stade  
 I donositi dan.....

Moglo bi se u navedenom odlomku prebaciti našem nepoznatom prevodiocu što je upotrijebio izraz pomalo arhaičan:

Te *naroda drobnoga* u b'jedi,

Vergilijev izraz u posljednjem stihu *sublato genitore*, Maretić prevodi *oca ponesavši*, Klaić kaže: *s ocem na leđima*, a naš nepoznati prevodilac uzima narodni izraz *krkačice* (cf. u Stulićevu rječniku: Pogode se da jedan drugoga krkače nose).

Naveli smo nekoliko karakterističnih odlomaka iz prevoda jednog nepoznatog prevodioca. Ove odlomke upoređivali smo sa prevodima Jovana Hadžića i Vuka Marinkovića. Također smo neke odlomke upoređivali sa prevodima Tome Maretića i Bratoljuba Klaića.

Ako prihvatimo općepoznatu istinu da ni Hadžić ni Marinković nisu pretendirali na stručno prevođenje, nego su nastojali da im prepjevi budu prilagođeni duhu naših junačkih pjesama — onda se može slobodno reći da ih je naš nepoznati prevodilac nadmašio. On je uspio da Vergilijeve heksametre znalački transponira u deseterac, a da se pri tome ne udalji od originala. Ponekad su prepjevi našeg nepoznatog prevodioca tako prirodni i neusiljeni i s lakoćom ih može čitati i razumijevati prosječni čitalac.

Maretić je prevodio Eneidu doslovce i s pravom se kaže da je njegov prevod pomalo zastario. Klaićev prevod ovog pjevanja bio bi mnogo bolji i savremeniji da ne sadrži pomalo arhaične izraze (*mramorkom umuknu: bez primisli; i sl.*).

I Maretićev i Klaićev prevod mogu potpuno razumjeti samo oni koji su izučavali klasične jezike i klasičnu književnost.

Hadžićevi i Marinkovićevi prepjevi mogu dobro poslužiti prosječnim čitaocima, pogotovo onima koji se oduševljavaju narodnim pjesmama.

Prevod našeg nepoznatog prevodioca stoji negdje na sredini između te dvije krajnosti. Ovaj prepjev može zadovoljiti i klasičara i neklasičara, jer je dosta vjeran Vergilijevu originalu, a uz to je prožet duhom, ljepotom i svježinom naše narodne poezije.

Bilo bi korisno da se ovaj rukopis u cjelosti objavi te da postane pristupačan našoj čitalačkoj publici.

*Sarajevo.*

*G. Kraljević.*

## ZUSAMMENFASSUNG

### *G. Kraljević:* EINE UNBEKANNTE ÜBERSETZUNG DES II. GESANGS VON VERGILS AENEIS

In der Franziskaner Bibliothek (OFM) in Dubrovnik befindet sich eine handschriftliche Übersetzung des zweiten Gesangs der Aeneis von Vergil. Der Verfasser ist unbekannt. Am Ende dieser Schrift steht das Datum 27. IV. 94. (Manuskript 891 und 892) Diese Übersetzung ist zehnsilbig.

Der zweite Gesang der Aeneis wurde schon früher von Jovan Hadžić und Vuk Marinković übersetzt, und Tomo Maretić und Bratoljub Klaić haben die ganze Aeneis übersetzt.

In diesem Artikel haben wir manche Vergleiche gemacht, und wir haben die Erkenntnis gewonnen, daß dieser unbekannte Übersetzer dieses Gesangs sachkundig überetzt hat.

Er hat sich weder von dem Original entfernt, noch eine Improvisation gemacht.

Jovan Hadžić und Vuk Marinković bemühten sich, ihre Umdichtungen unserer Volkspoesie anzupassen, dadurch entfernten sie sich vom Original.

Die Übersetzung von Tomo Maretić enthält viele veraltete Wörter und nicht übliche Ausdrücke; dadurch können nur Fachleute seine Übersetzung verstehen.

Die Übersetzung von unserem Unbekannten ist Vergils Original treu geblieben, und sie ist mit Geist und Schönheit der Volkspoesie durchdrungen.

Es wäre nützlich diese Übersetzung zu veröffentlichen, um allen unseren Leuten den zweiten Gesang der Aeneis verständlich zu machen.